

ต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาไร่นาสวนผสมของเกษตรกร
จังหวัดอำนาจเจริญ

Models and Lessons Learned in Mixed Farming of
Agriculturists in Amnatcharoen Province

¹พระสังวาน สายเนตร, ²พระสิริชัย ธรรมจโร

³ศราวุธ ขันธวิชัย และ ⁴ประยงค์ ศรีไชย

¹Phra Sangwan sainet, ²Phra Sirichai Thammacharo,

³Sarawut Khanthawichai and ⁴Prayong Sornchai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี,ประเทศไทย

Mahaculalongkornrajavidyalaya University

Ubon Ratchathani Campus, Thailand

³sarawut2522@hotmail.com

Received September 9, 2019; Revised October 20, 2019; Accepted December 18, 2019

บทคัดย่อ

การวิเคราะห์ไร่นาสวนผสมของเกษตรกร เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำมาหากินเลี้ยงชีวิตของชาวนาหรือเกษตรกร ได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงการพัฒนา รูปแบบและบทเรียนการทำไร่นาสวนผสม พบว่าการพัฒนา คือ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จัดระบบการพัฒนา มีการนำหลักการวิชาการ แนวคิดทฤษฎีและประสบการณ์มาปรับใช้ในการปฏิบัติ

แนวคิดพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนตามกรอบเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสม โดยนำหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับเกษตรกร คือ สันโดษ สุจริต พรหมวิหาร สัจจวัตถุ เบญจศีล เบญจธรรมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีกรอบในการดำเนินชีวิตด้วยความรอบรู้และมีคุณธรรม รู้ถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ดังนั้น พุทธธรรมที่นำมาใช้ในรอบ ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงเกี่ยวกับรู้จักความพอประมาณ ความบริสุทธิ์ยุติธรรม ความมีระเบียบวินัยปรับตัว ในตั้งอยู่ในค่านิยมของสังคม

เป็นคนเข้าใจรอบครอบ รอบรู้ รู้จักเหตุผล ตน ประมาณ กาลเวลาบุคคลและผู้นำของสังคม และการเป็นผู้นำแนวปฏิบัติของผู้นำระดับรัฐและประเทศชาติ

วิธีบูรณาการธรรมะที่เหมาะสมตามกรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ทราบถึงความคุ้มค่าและมีคุณค่าของการจัดทำไร่นาสวนผสม ผลของการศึกษาวิจัยพบความคุ้มค่าและมีคุณค่า มี 2 ทาง คือ ทางกายภาพและจิตวิทยา ทางกายภาพได้พัฒนาให้ดีขึ้นคุ้มค่าคุณค่า การเกษตรกรรม อุสาหกรรม พาณิชยกรรม โดยการปรับมัตตัญญูตา อตตัญญูตา เข้ากับความพอประมาณ ปรับธัมมัญญูตา อตตัญญูตา เข้ากับความมีเหตุผลและปรับกาลัญญูตา ปริสสัญญูตา บุคคลัญญูตาเข้ากับการมีภูมิคุ้มกันที่ดี การจัดการไร่นาสวนผสม มีการวางแผนการดำเนินการที่ดิน แรงงานและเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินชีวิต และพบว่า ทางจิตวิทยาได้เกิดความคุ้มค่าและมีคุณค่า จากการพัฒนาด้านต่างๆ ให้ดีขึ้น โดยเกิดสันติสุข สามัคคี มีการเกื้อกูลกันในการดำเนินชีวิตของเกษตรกร

คำสำคัญ : การพัฒนา ไร่นาสวนผสม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ABSTRACT

An analysis on mixed farming was related to the livelihood of farmers or agriculturists. This study analyzed the models of development and lessons learned from mixed farming. It was found that the development of mixed farming included: improvement and change; development system management; and application of technical principles, ideas, theories and experiences into practice.

In Buddha Dhamma model and lessons learned in accordance with sufficiency economy in mixed farming, there were applications of Buddha Dhamma for agriculturists including: Santosa or contentment; Succarita or good conduct; Brahmavihara or sublime states of mind; Sangahavatthu or bases for social solidarity; Panca-sila or the Five Precepts; Panca-Dhamma or the five ennobling virtues; as well as the thoughts of sufficiency economy including: framework of living with knowhow; modesty; rationality; and self-immunization. Buddha Dhamma applied in accordance with the framework of philosophy and thought of sufficiency economy was, therefore, related to modesty, honesty, justice, discipline and adaptability based on social values. Agriculturists also know various aspects of the cause, consequence, one's self, sense of proportion, proper time, and the difference of individuals. They could also be social leaders and apply the guidelines of leaders at governmental and national levels into practice.

In integrating appropriate Dhamma in the framework of the philosophy of sufficiency economy for acknowledging worthiness and values of mixed farming, the research found its worthiness and values in 2 areas including physical and psychological aspects. In physical aspect, the development improved the worthiness and values of agriculture, industry and commerce by applying: Mattannuta and Attannuta into moderation; Dhammannuta and Atthannuta into the cause and the consequence; and Kalannuta, Parisannuta and Puggalannuta into self-immunization. Mixed farming management was well planned in land use, labor and revolving fund relating to one's living. In psychological aspect, worthiness and values resulted in the development in various aspects leading to peace, harmony and mutual support among the agriculturists.

Keywords: Development; Mixed Farming; Philosophy of Sufficiency Economy

บทนำ

การพัฒนาสังคมในปัจจุบันมุ่งเน้นความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งทำให้เกิดความเจริญมั่งคั่งทางวัตถุอย่างมาก แต่ความเจริญมั่งคั่งจิตใจกลับเสื่อมถอยลดน้อยลง ไม่ได้รับการพัฒนาให้ก้าวหน้าเท่าเทียมกัน แม้เศรษฐกิจจะดีขึ้น มีสิ่งอำนวยความสะดวกและความสะดวกสบายอย่างมากมาย แต่จิตใจคนกลับเห็นแก่ตัวมากขึ้น เห็นแก่ผู้อื่นและส่วนร่วมน้อยลง การที่สังคมโลกไม่ได้พัฒนาโดยยึดหลักทางสายกลางมุ่งแต่สร้างความเจริญทางวัตถุ โดยไม่ให้ความสนใจในการพัฒนาด้านจิตใจเท่าที่ควร จึงทำให้ต้องประสบภาวะวิกฤตในด้านต่างๆทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมการก่อการร้าย สังคมขาดสันติสุข การเกษตรของไทยในอดีตเป็นการทำการเกษตรเพื่อยังชีพโดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติ จึงไม่ค่อยจะพบปัญหามากนัก แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและมีการใช้เทคโนโลยีการเกษตรแผนใหม่ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอแก่การบริโภคของประชากรและเพื่อการส่งออกเป็นรายได้เข้าสู่ประเทศจึงทำให้การทำการเกษตรในปัจจุบันประสบปัญหามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการขาดความสมดุลทางธรรมชาติการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชรวมทั้งด้านการตลาดซึ่งนับวันจะแปรปรวนมากขึ้นเรื่อยๆการทำให้ไร่นาสวนผสมจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของเกษตรกรที่จะลดความเสี่ยงที่เกิดจากภัยธรรมชาติและความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตโดยการทำการเกษตรหลายๆ อย่าง เพื่อเพิ่มระดับรายได้ สามารถหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรในไร่นาได้มากขึ้น สร้างความสมดุลให้กับธรรมชาติทำให้ระบบนิเวศเกษตรของชุมชนดีขึ้น (สมพร เทพสิทธิ์า. 2549 :10)

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนับตั้งแต่ปี พ.ศ.

2527 ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ถูกใช้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทยซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุลยั่งยืนและมีภูมิคุ้มกันเพื่อความอยู่ดีมีสุขมุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน ด้วยหลักการดังกล่าวแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับ 10 ที่นี้จะไม่นำเรื่องตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่ยังคงให้ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ การที่ประเทศไทยจะสามารถก้าวไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้นจะต้องมาจากการมี“เศรษฐกิจชุมชน”ที่เข้มแข็งเพื่อให้ปัญหาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมลดลงหรือหมดไปจากชุมชนนั้นๆโดยหันมาใช้หลักพิจารณาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริเป็นแนวคิดตามพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ชีวิตที่พอเพียง มุ่งเน้นความพอเพียงระดับครอบครัว ชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนถึงระดับประเทศ และประโยชน์ที่มีหลักการและอุดมการณ์ที่จะช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์มุ่งให้ทุกภาคส่วนและทุกระดับใช้ความรู้คุณธรรมและความเพียรในกระบวนการพัฒนาที่อยู่บนหลักความพอประมาณความมีเหตุผลมีระบบภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมและสังคมโลกให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้ตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมาก มีเหตุผลและพอประมาณ ดุลยภาพที่เกิดจากเศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้สังคมประสบกับสันติสุขอย่างแท้จริงโดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตามรอยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ มัชฌิมาปฏิปทา ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและจะต้องเสริมฐานจิตใจของคนในชาติโดย เฉพาะเจ้าของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้ความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียรมีสติปัญญาและรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งทางด้านวัตถุสังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้อย่างดี

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการทำไร่นาสวนผสมโดยการรู้จักนำเอาหลักธรรมมาปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาการไปสู่สังคมไทยให้มีบทบาทและแนวคิดที่สร้างสรรค์ด้วยการเป็นอยู่ตามอัตภาพ อันจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาตน พัฒนาคอนให้กลายเป็นมนุษย์ที่ดีได้และให้สอดคล้องกับการดำรงตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง คือ อยู่อย่างพอมิ พอกินตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อนำไปเป็นหลักในการปรับใช้ในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรของจังหวัดอำนาจเจริญและดำเนินชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้าในสังคมไทยสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนา รูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร ในจังหวัดอำนาจเจริญ
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ
3. เพื่อศึกษาวิธีบูรณาหลักพุทธธรรมจะนำไปใช้ในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “ต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ” ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตโดยการศึกษาต้นแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ

1. กลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ต้นแบบการทำไร่นาสวนผสม ทั้งหมดจำนวน 17 คน โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวน 5 คน กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม จำนวน 7 คนและกลุ่มภาครัฐ จำนวน 5 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยเรื่อง “ต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ” มีกระบวนการในการดำเนินการอย่างไรบ้าง รูปแบบการพัฒนาสู่ความสำเร็จอย่างไร และปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของศูนย์การเรียนรู้เกษตรกรการทำไร่นาสวนผสมมีอะไรบ้าง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เกี่ยวกับต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสมที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นเองโดยการศึกษาค้นคว้าจากแนวคิด เอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วกำหนดเป็นข้อคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีแบบสัมภาษณ์และวิธีการสัมภาษณ์ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับต้นแบบการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสมเป็นแบบแนวสัมภาษณ์ คำถามปลายเปิด (Open-ended questions) ที่ไม่ชี้นำ ผู้วิจัยจะใช้ทั้งเทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูปและสมุดบันทึกประกอบการเก็บข้อมูล โดยมีประเด็นคำถาม ที่เกี่ยวกับต้นแบบการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ

4.การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ลงพื้นที่ในจังหวัดอำนาจเจริญ ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยลงพื้นที่ด้วยตนเอง การสัมภาษณ์ การสังเกต (Observation) ซึ่งเป็นการสังเกตรูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรต้นแบบ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interview) มายืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล ด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาดูตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้ว

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยต้นแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ ต้นแบบไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ จากการศึกษาได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์เจ้าของ ต้นแบบไร่นาสวนผสม ด้านต้นแบบไร่นาสวนผสม พบว่า

1. การพัฒนารูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรในจังหวัดอำนาจเจริญ

พบว่า มีการพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนโดยมีศูนย์เป็นตัวขับเคลื่อน อันประกอบไปด้วยชุมชน เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐและเจ้าของศูนย์ศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

ต้นแบบไร่นาสวนผสม ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์นางวาสนา สายเนตร ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์การทำไร่นาสวนผสมเป็นการทำงานเกษตรหลายชนิดผสมผสานในบริเวณพื้นที่เดียวกัน ปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีพื้นที่ทำไร่นาสวนผสม 22 ไร่ ได้จัดการแบ่งเป็นพื้นที่ทำนา 10 ไร่ ทำสวน 5 ไร่ เพื่อปลูกไม้ผล พืชผัก เป็นพื้นที่สระน้ำ 5 ไร่ เพื่อกักเก็บน้ำใช้ในการปลูกพืช เลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ดและไก่ไข่และพื้นที่ 2 ไร่ จัดแบ่งเป็นที่อยู่อาศัย โรงเรือนจัดเก็บวัสดุอุปกรณ์เกษตรและเล้าเป็ด ถัดก่อนหน้านี้ได้ทำนาเพียงอย่างเดียวเมื่อประสบกับภัยธรรมชาติ ไม่มีน้ำพอเพียงใช้ในการผลิต จึงไม่ได้รับผลผลิตคุ้มทุน เมื่อได้รับคำแนะนำจากสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองอำนาจเจริญ ให้ทำไร่นาสวนผสม พร้อมกับได้น้อมนำพระราชดำริขององค์พ่อหลวงที่ว่า “น้ำคือชีวิต” และ “ไม่มีไฟฟ้าคนหรือสิ่งมีชีวิตอยู่ได้ แต่ถ้าไม่มีน้ำ คนหรือสิ่งมีชีวิตอยู่ไม่ได้” จึงเป็นแสงสว่างให้ได้คิดไตร่ตรองพร้อมน้อมนำมาเปลี่ยนแปลงวิถีจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวมาเป็นการทำไร่นาสวนผสม ได้ยึดหลักปฏิบัติตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ด้วยการแบ่งพื้นที่เป็น 4 ส่วน ดังนี้

พื้นที่ส่วนที่ 1 จัดเป็นพื้นที่ทำนา 10 ไร่ แปลงนาเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รอบแปลงนาได้ขุดเป็นร่องน้ำเพื่อกักเก็บน้ำใช้ปลูกผักบึงหรือเลี้ยงปลา หลังจากไถเตรียมดินแปลงนาแล้วได้ปลูกข้าว ด้วยวิธีการปักดำ เน้นการทำนาแบบอินทรีย์ตามวิถีธรรมชาติ ลดการใช้สารเคมีหรือใช้ในระยะเวลาเหมาะสมเพื่อให้ได้ผลผลิตข้าวคุณภาพผลผลิตข้าวที่ได้ส่วนหนึ่งบริโภค อีกส่วนหนึ่งขาย

พื้นที่ส่วนที่ 2 จัดเป็นแหล่งน้ำใช้เพื่อการเกษตร พื้นที่ 5 ไร่ ได้ขุดเป็นสระน้ำเพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำใช้ในการปลูกพืชหรือเลี้ยงปลา ในสระน้ำได้เลี้ยงปลาตะเพียน ปลานิล เลี้ยงปลาหมอและปลาช่อน ได้ให้อาหารปลาทุกวัน ขณะนี้รอให้ปลาโตก่อนจับขึ้นมากินและขาย ต้นทุนการเลี้ยงปลา ทั้งในสระน้ำและในร่องน้ำข้างแปลงนา

พื้นที่ส่วนที่ 3 จัดเป็นพื้นที่ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น หวายและกล้วย 5 ไร่ แบ่งย่อยเป็น 3 แปลง คือ แปลงที่ 1 พื้นที่ 1 ไร่ อยู่ระหว่างแปลงนากับสระน้ำ ปลูกพืชผักปลอดภัย เช่น ถั่วฝักยาว มะเขือเปราะหรือกะเพรา แปลงที่ 2 พื้นที่ 2 ไร่ ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้นแบบผสมผสาน เช่น กล้วยน้ำว้าขาว กล้วยหอมทองและไผ่ แปลงที่ 3 พื้นที่ 2 ไร่ อยู่ติดกับแปลงปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ได้ปลูกพริก ทั้ง 3 แปลง ได้จัดการใช้ต้นทุนการผลิตอย่างพอเพียง

พื้นที่ส่วนที่ 4 จัดเป็นพื้นที่อยู่อาศัย และโรงเรียนเก็บวัสดุการเกษตร เล้าไก่ พื้นที่ 2 ไร่ ได้แบ่งเป็นบ้าน 1 หลัง และห่างกันออกไปได้สร้างโรงเรียนเก็บวัสดุอุปกรณ์เกษตร 1 โรงและเล้าเป็ด 1 โรง มีต้นทุนสร้างเล้าไก่ 1 โรง การเลี้ยงได้ใช้วิธีให้ออกหากินอาหารในธรรมชาติและให้อาหารเสริม ขณะนี้ไก่มีผลผลิตไข่ให้เก็บไปกินช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน

ประสบการณ์ที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวมีความเสี่ยงสูงเมื่อต้องประสบภัยทางธรรมชาติหรือศัตรูพืช การที่ได้ปรับเปลี่ยนมาทำไร่นาสวนผสม ความเสี่ยงภัยลดลงแต่ละกิจกรรมให้ผลผลิตสลับ มีให้เก็บกินในครัวเรือน ผลผลิตส่วนหนึ่งนำไปขายทำให้มีรายได้พอเพียงเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถยังชีพได้แบบพอเพียงและมั่นคงยิ่งขึ้น เป็นเกษตรกรหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน เพื่อลดความเสี่ยง ใช้ปัจจัยการผลิตผสมผสาน ได้ผลผลิตคุ้มทุน เป็นแนวทางให้ดำรงชีพได้แบบพอเพียงมั่นคง (นางวาสนา สายเนตร,สัมภาษณ์วันที่ 26 มิถุนายน 2561)

การทำนาข้าวอินทรีย์ ที่เน้นการพึ่งพาตัวเอง นายพงษ์เพชร พิมพ์เนตร ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์การทำไร่นาสวนผสม ระยะเริ่มแรกปี พ.ศ.2550 ได้เลี้ยงม้า เลี้ยงวัว ทำนาและทำสวนผลไม้ โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ทำนา สระน้ำ ปลูกไม้ยืนต้นและที่อยู่อาศัย การทำไร่นาสวนผสม ได้ยึดหลักปฏิบัติตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ด้วยการแบ่งพื้นที่เป็น 4 ส่วน ดังนี้

พื้นที่ส่วนที่ 1 จัดเป็นพื้นที่ทำนา 20 ไร่ แปลงนาเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รอบแปลงนาได้ขุดเป็นร่องน้ำเพื่อกักเก็บน้ำใช้ปลูกผักบึงหรือเลี้ยงปลา หลังจากไถเตรียมดินแปลงนาแล้วได้ปลูกข้าว ด้วยวิธีการปักดำ เน้นการทำนาแบบอินทรีย์ตามวิถีธรรมชาติ ลดการใช้

สารเคมีหรือใช้ในระยะเวลาเหมาะสมเพื่อให้ได้ผลผลิตข้าวคุณภาพผลผลิตข้าวที่ได้ส่วนหนึ่งบริโภค อีกส่วนหนึ่งขาย

พื้นที่ส่วนที่ 2 จัดเป็นแหล่งน้ำใช้เพื่อการเกษตร พื้นที่ 5ไร่ ได้ขุดเป็นสระน้ำเพื่อให้เป็นแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการปลูกพืชหรือเลี้ยงปลา ในสระน้ำได้เลี้ยงปลาตะเพียน ปลานิล เลี้ยงปลาหมอ และปลาช่อน ได้ให้อาหารปลาทุกวัน ขณะนี้รอให้ปลาโตก่อนจับขึ้นมากิน และขายต้นทุนการเลี้ยงปลา ทั้งในสระน้ำและในร่องน้ำข้างแปลงนา

พื้นที่ส่วนที่ 3 จัดเป็นพื้นที่ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้และกล้วย 10 ไร่ แบ่งย่อยเป็น 3 แปลง คือ แปลงที่ 1 พื้นที่ 1 ไร่ อยู่ระหว่างแปลงนากับสระน้ำ ปลูกพืชผักปลอดภัย เช่น ถั่วฝักยาว มะเขือเปราะหรือกะเพรา แปลงที่ 2 พื้นที่ 2ไร่ ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้นแบบผสมผสาน เช่น กล้วยน้ำว้าขาว กล้วยหอมทอง และไผ่ แปลงที่ 3 พื้นที่ 2 ไร่ อยู่ติดกับแปลงปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ได้ปลูกพริก ทั้ง 3 แปลงได้จัดการใช้ต้นทุนการผลิตอย่างพอเพียง

พื้นที่ส่วนที่ 4 จัดเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและโรงเรียนเก็บวัสดุการเกษตร เล้าไก่ พื้นที่ 1ไร่ ได้แบ่งเป็นบ้าน 1 หลัง และห่างกันออกไปได้สร้างโรงเรียนเก็บวัสดุอุปกรณ์เกษตร 1 โรง และเล้าเป็ด 1โรง มีต้นทุนสร้างเล้าไก่ 1โรง การเลี้ยงได้ใช้วิธีให้ออกหากินอาหารในธรรมชาติ และให้อาหารเสริม ขณะนี้ไก่มีผลผลิตไข่ให้เก็บไปกินช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน (นายพงษ์เพชร พิมพ์นตร.สัมภาษณ์วันที่ 27 มิถุนายน 2561)

ศูนย์การเรียนรู้การเลี้ยงสัตว์ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบ้านนาอุดม ทำการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ตามเศรษฐกิจพอเพียง นายโทน แจ่มใส ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์การที่เรานำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตแบบพอมี พอกิน ซึ่งเป็นรากฐานของการใช้ชีวิต หากคนเราเห็นแก่ได้มากกว่าให้จะมีความสุขได้อย่างไร เราทุกคนจึงควรดำรงชีวิตแบบพอเพียงไม่ใช้ชีวิตที่ฟุ่มเฟือยจนเกินไป เดินทางสายกลาง ไม่ตึงจนเกินไป ไม่หย่อนจนเกินไป

ความชำนาญพิเศษและจุดเด่นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน การทำเกษตรผสมผสานและ การเลี้ยงกบและปลาในกระชังในบ่อดิน การทำไร่นาสวนผสมไม้ยืนต้น ปรากฏผู้ที่ได้รับการยอมรับและยกย่องจากบุคคลในชุมชน มีความพร้อมในด้านความรู้ความสามารถประสบการณ์ในการประกอบอาชีพด้านเกษตร เป็นผู้ชำนาญหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาทำเป็นตัวอย่างและถ่ายทอดความรู้ ยอมรับและจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกรทั่วไปจนได้รับการยอมรับและประสบความสำเร็จ ประสบการณ์ทำงานเริ่มทำเกษตรพอเพียงมาตั้งแต่ พ.ศ.2541-2561 ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรผสมผสาน เลี้ยงกบ เลี้ยงปลาในกระชังและปลาในบ่อดิน การทำไร่นาสวนผสมและไม้ยืนต้น เริ่มทำการเกษตรมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 โดยปลูกมะม่วง มะขาม และลิ้นจี่ ลำไย ต่อมาปี พ.ศ.2541 ได้เข้าโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ โดยการสนับสนุนของเกษตรและ

สหกรณ์จังหวัดจนมาถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ศูนย์ฯได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งแต่ ปี 2552 หลักสูตรที่จัดฝึกอบรมการทำเกษตรผสมผสานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การเลี้ยงกบ เลี้ยงปลาในกระชังและเลี้ยงปลาในบ่อดิน ทำไร่นาสวนผสม ไม้ยืนต้น เช่น ลำไย มะขาม มะม่วง ลิ้นจี่ มะพร้าว ฯลฯ ความพร้อมของศูนย์มีอาคารฝึกอบรม สามารถรองรับเกษตรกรที่จะเข้าอบรมได้ประมาณ 70 คน มีเรือนนอน ทั้งสิ้น 4 หลัง มีห้องน้ำ จำนวน 5 ห้อง มีฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่เหมาะสมภายในศูนย์และมีวัสดุอุปกรณ์ที่เพียงพอสำหรับการฝึกอบรม (นายโทน แจ่มใส สัมภาษณ์วันที่ 27 มิถุนายน 2561)

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์ไร่นาสวนผสมมหาวิทยาลัยชีวิตแบบยั่งยืน นายบุญหลาย กัลยา ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ ศูนย์เริ่มก่อตั้งเมื่อปี 2540ด้วยการทำกิจกรรมแบบผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่ บนเนื้อที่ 8 ไร่ โดยแบ่งดังนี้ 1) ทำนา ร้อยละ 30 2) ทำสวนร้อยละ 30 3) ขุดบ่อเลี้ยงปลาร้อยละ 30 และ 4) ที่อยู่อาศัย ร้อยละ 10 ต่อมาในปี 2541นายบุญหลาย ได้เข้ารับการอบรมเรื่องการทำ เกษตรทฤษฎีใหม่และปี 2545 สำนักงานเกษตรอำเภอเสนางนิคม ได้จัดตั้งให้ศูนย์เป็นจุดสาธิตถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลไว้สี่จุด เพื่อให้เกษตรกรเรียนรู้และนำไปปฏิบัติจริง ลดต้นทุนและเพิ่มศักยภาพการผลิต และให้เกษตรกรได้นำทรัพยากรธรรมชาติใกล้ตัวมาเพิ่มคุณค่าให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้ ศูนย์ฯ ได้เข้าร่วมโครงการ พัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ตั้งแต่ปี 2551

การทำเกษตรผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย การเลี้ยงสุกร การเลี้ยงปลาและผสมเทียม การเลี้ยงกบและผสมเทียมกบ การเพาะเห็ดขอนขาว เห็ดนางฟ้าในถุงพลาสติก การเพาะเห็ดขอนขาวในท่อนไม้แบบธรรมชาติ การเพาะเห็ดในตระกล้า การทำสวนมะม่วงและขยายพันธุ์พืช การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ สารไล่แมลง การทำปุ๋ยพืชสดจากโสนแอฟริกัน การทำบัญชีครัวเรือน การทำนํ้ายาสระผม และการเลี้ยงและขยายพันธุ์จิ้งหรีด ความพร้อมของศูนย์มีอาคารฝึกอบรมที่สามารถรับผู้เข้าอบรมได้จำนวน 50-60 คน สถานที่พักเป็นโรงเรือนแยกชายหญิงที่สามารถรองรับผู้รับการอบรมได้ประมาณ 50 คนและมีห้องน้ำจำนวน 4 ห้อง มีฐานเรียนรู้ที่เหมาะสมตามหลักสูตรและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่เพียงพอสำหรับการอบรม (นายบุญหลาย กัลยา, สัมภาษณ์วันที่ 28 มิถุนายน 2561)

ศูนย์การเรียนรู้ทำ การเกษตรผสมผสานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงการเพาะพันธุ์ปลา การเลี้ยงสัตว์ อินทรีย์เลี้ยงกบและนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถ่ายทอดความรู้และจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกร

นายประยงค์ บุญทอง ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ปี 2540 ได้เริ่มทำเกษตรผสมผสาน โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองอำนาจเจริญและได้รับการคัดเลือก

เป็นศูนย์ฯ เรียนรู้ เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ ทั้งนี้ ศูนย์ฯได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งแต่ ปี 2552 หลักสูตรที่จัดฝึกอบรมการทำเกษตรผสมผสานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย การทำเกษตรผสมผสาน การทำปุ๋ยหมักปุ๋ยชีวภาพ การขยายพันธุ์พืช การเลี้ยงและขยายพันธุ์กบ การทำอาหารสัตว์อินทรีย์ การใช้สมุนไพรป้องกันศัตรู การเพาะเห็ดขอนและเห็ดฟาง การทำบัญชีครัวเรือนการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายและเลี้ยงปลาในนาข้าว ปี 2553 คุณประยงค์ บุญทอง ปราชญ์เกษตรแผ่นดิน สาขาปราชญ์เกษตรดีเด่น ของจังหวัดอำนาจเจริญ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ด้านการประมงและปศุสัตว์อินทรีย์แบบครบวงจร จากเจ้าของรางวัล “ปราชญ์เกษตรดีเด่นปี 2553 เกษตรผู้พลิกพื้นผืนนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ ด้วยเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในเรื่องการทำประมงน้ำจืด ที่ทำรังตีด้วยใบรับรองการผลิตสัตว์ชั้นปลอดภัย จากกรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้แก่ การเลี้ยงปลา เลี้ยงกบ ทั้งในบ่อดินและบ่อซีเมนต์ มีการเปิดฝึกอบรมสาธิต การเพาะและขยายพันธุ์สัตว์น้ำ สาธิตการผลิตอาหารสัตว์ สาธิตการให้อาหารและสาธิตแปรรูปอาหารจากสัตว์น้ำ บนพื้นที่ 20 ไร่ เศษๆ ยังแบ่งพื้นที่เป็นการทำนาปลูกข้าวแบบไร้สารพิษ เกือบ 10 ไร่ การปลูกผัก ไม้ผล ไม้ยืนต้น และปศุสัตว์อินทรีย์ ด้วยระบบนิเวศน์ที่สมบูรณ์และเกิดการเกื้อกูลกันแบบครบวงจร ที่ศูนย์เรียนรู้ฯบ้านโคกเจริญ ตำบลนาหว้า สภาพพื้นที่ของศูนย์การเดินทางค่อนข้างสะดวก แปลงของศูนย์ที่ติดถนนใหญ่ด้านหลังแปลงเป็นพื้นที่ทำนา ชุ่มชื้นเป็นอย่างมาก บริเวณภายในศูนย์ เป็นอะไรที่มากกว่าที่คิดไว้ นั่นคือที่นี่มีความพร้อมในด้านการถ่ายทอดความรู้เป็นอย่างยิ่ง สถานที่มีศาลาเรียนรู้ มีแผ่นป้าย รูปภาพต่างๆมีพื้นที่เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู ซึ่งก็เหมือนไร่นาสวนผสมโดยทั่วไปแต่นั่นกิจกรรมด้านประมงและสถานที่ที่มีความพร้อมด้านเรียนรู้ และที่สำคัญเจ้าของคุณประยงค์ บุญทอง ด้วยบุคลิกลักษณะของเขา แววตาแห่งความเป็นมิตร ใบหน้าที่เปื้อนยิ้ม เต็มไปด้วยความสุขของเขา ทำให้อยากจะรู้แล้วว่า...เขาทำศูนย์แห่งนี้ประสบความสำเร็จได้อย่างไร (นายประยงค์ บุญทอง, สัมภาษณ์วันที่ 28 มิถุนายน 2561)

เมื่อเดินชมแปลงเรียบร้อยแล้ว มีการพูดคุย เราไม่ได้พูดคุยกับคุณประยงค์เพียงคนเดียวเท่านั้น ยังมีทีมวิทยากรเครือข่ายของคุณประยงค์ร่วมด้วย เริ่มจากให้คุณประยงค์บอกเล่าความเป็นมาของการก่อตั้งศูนย์เรียนรู้

คุณประยงค์เป็นผู้มีความขยันขันแข็งตั้งแต่อยู่ในวัยเด็ก มีแนวความคิดพึ่งตนเองตั้งแต่วัยเพียง 19 ปี เช่นคิดว่าการทำการเกษตรทำให้คนอึดท้อง, ทำให้มีเงินเก็บออม, ของสิ่งไหนขาดคนย่อมต้องการ (ภาษาอีสานคือคำว่าของมันอึดคนมันอยาก) ด้วยความขยันขันแข็งไม่อยู่นิ่ง

กิจกรรมถ่ายทอดความรู้ นอกจากกิจกรรมทางการเกษตรที่กล่าวมาแล้วศูนย์ยังมีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้และเป็นแหล่งศึกษาดูงานให้กับเกษตรกรทั่วไป โดยคุณประยงค์และ

เครือข่ายชาวบ้านที่มีความถนัดเฉพาะทางร่วมกันเป็นวิทยากร เช่น ถนัดด้านแปรรูปปลาสาม , การปลูกผัก,การเพาะเห็ด,การเลี้ยงกบ,การทำเตาพลังงาน เป็นต้น ส่วนผู้เข้ารับการฝึกอบรมมาจาก 2 กลุ่มคือกลุ่มที่หน่วยงานราชการจัดมา และกลุ่มที่มีความสนใจทราบข่าวจากการบอกเล่าต่อกันมาและเข้ามาอบรมด้วยความสมัครใจ และในวันที่ทีมงานไปที่ศูนย์ก็มีกลุ่มเกษตรกรจากจังหวัดอำนาจเจริญมาศึกษาดูงาน จำนวนประมาณ 100 คน

2. การบูรณาการหลักพุทธธรรมและเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรอำนาจเจริญ

2.1. ควรนำพุทธธรรมอะไรมาใช้ในบูรณาการเกี่ยวกับไร่นาสวนผสม

จากการศึกษา พบว่า ศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงนางวาสนา สายเนตร ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ ได้นำหลักอิทธิบาท 4 มาบูรณาการใช้ในบูรณาการเกี่ยวกับไร่นาสวนผสม ซึ่งจะช่วยให้เกิดคุณสมบัติสนับสนุนและส่งเสริมให้การลงมือปฏิบัติเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและหวังประโยชน์ได้อย่างแท้จริง

1) ฉันทะ (ฉันทะ ความพอใจที่จะประกอบในสิ่งนั้น) คือ ต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักในการเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง ไม่ประกอบอาชีพที่เป็นทุกข์โทษแก่ตนและคนอื่น และมุ่งหวังที่จะหาเลี้ยงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความพอใจที่จะหาเลี้ยงชีวิตให้ได้ผลดียิ่งๆขึ้นไปไม่เกียจคร้านประโยชน์ของฉันทะ ฉันทะนี้เป็นข้อคิดโดยตรงกับความเบื่อหน่าย เมื่อมีฉันทะแล้วทำให้ไม่เบื่องาน ไม่รู้สึกท้อแท้ในการหาเลี้ยงชีวิต โดยพิจารณาให้เห็นคุณค่าและโทษเมื่อพิจารณาถึงคุณค่าและโทษจากการหาเลี้ยงชีวิตอย่างเข้าใจแล้วฉันทะจะปรากฏขึ้น

2) วิริยะ (ความเพียรประกอบสิ่งนั้น) คือ เมื่อเห็นประโยชน์จากการหาเลี้ยงชีพที่สุจริตแล้ว จึงขยันหมั่นประกอบอาชีพนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทนไม่ท้อถอยแต่มีความตั้งใจและพยายามเลี้ยงชีวิตอย่างสุดกำลังความสามารถ

3) จิตตะ (เอาใจฝักใฝ่สิ่งนั้นไม่วางธุระ) หมายถึง ความเอาใจใส่กับอาชีพที่ตนทำ คือ หมั่นตรวจตราดูแลเอาใจใส่กับอาชีพของตนอยู่เสมอ หาข้อบกพร่องผิดพลาดกับตัวเองบ่อยๆ เพื่อปรับปรุงพัฒนาให้เกิดทักษะต่อไป

4) วิมังสา (หมั่นตรึกตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น) หมายถึง การใช้ปัญญาประกอบทำงาน ปัญญาที่ว่าได้แก่วิชาความรู้ วิมังสา ก็คือปัญญา เป็นแสงสว่างของใจ เริ่มตั้งแต่วิธีงานที่ทำว่าเราทำงานอะไร เป็นคุณหรือเป็นโทษ มีขอบเขตแค่ไหน รู้จักผลได้ผลเสียของงานรู้จักวิธีทำงานนั้นให้ได้ผลดีอยู่เสมอผู้หาเลี้ยงชีวิตที่มุ่งหวังความสำเร็จในชีวิตต้องปฏิบัติตามหลักธรรมด้วยความพยายามอย่างยิ่ง ต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ ไม่ใช่ปฏิบัติเพียงข้อใดข้อหนึ่งหรือเพียงสองหรือสามข้อ เพราะผลที่ได้รับจะไม่สำเร็จสมบูรณ์ แต่หากตั้งใจเลี้ยงชีวิตให้ประสบผลสำเร็จจะต้องประกอบด้วย

2.2 ควรนำพุทธธรรมอะไรมาใช้ในบูรณาการเกี่ยวกับไร่นาสวนผสม

นายทองดี สายเนตร ปราชญ์ชาวบ้าน ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ได้นำหลักอริยมรรคมีองค์ 8 มาใช้ในบูรณาการเกี่ยวกับไร่นาสวนผสม มรรค แปลว่า ทาง หนทาง ว่าโดยองค์ประกอบ คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เรียกเต็มว่าอริยอัฏฐังคิกมรรค แปลว่า ทางมีองค์ 8 อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นหลักธรรมเกื้อหนุนสัมมาอาชีวะได้ดังนี้

1) สัมมาทิฐิ คือ มีความเห็นถูกต้อง หมายถึงการเห็นว่าวิถีการดำเนินชีวิตด้วยการเลี้ยงชีพที่ถูกต้องชอบธรรม ถูกกฎหมายและถูกศีลธรรมนั้น สามารถทำประโยชน์สุขแก่ตนเองได้อย่างแท้จริง

2) สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริที่ถูกต้องมองเห็นคุณและโทษในอาชีพนั้นๆทำหน้าที่ให้เกิดความแน่นแฟ้น เกิดความตั้งมั่นที่จะเลี้ยงชีวิตในทางที่ถูกต้อง

3) สัมมาวาจา คือ หาเลี้ยงชีวิตด้วยความสัตย์ ซื่อสัตย์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น

4) สัมมากัมมันตะ คือ หาเลี้ยงชีวิตในทางที่ถูก ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

5) สัมมาอาชีวะ คือ หาเลี้ยงชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ชอบธรรมถูกกฎหมายและถูกศีลธรรม

6) สัมมาวายามะ คือ การเริ่มตั้งความเพียร กำจัดความเกียจคร้าน บากบั่นอดทนในการหาเลี้ยงชีวิต

7) สัมมาสติ คือ ความไม่พินเพื่อน รู้ตัวอยู่เสมอ แม้จะมีสิ่งยั่วยักมีสติไม่ปล่อยไปตามอำนาจของกิเลส (นายทองดี สายเนตร, สัมภาษณ์วันที่ 24 มิถุนายน 2561)

2.3 ควรนำพุทธธรรมอะไรมาใช้ในบูรณาการเกี่ยวกับไร่นาสวนผสม

นายสมพาน ยาวะโนภาส กำนันตำบลนาเวียง ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ว่า ได้นำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมที่อำนวยความสะดวกขั้นต้นของมนุษย์ 4 ประการ

1) อุฏฐานสัมปทา ได้แก่ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบอาชีพที่สุจริตมีความชำนาญรู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุปายดำเนินการให้ได้ผลดี ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ขยันในการประกอบกิจการงาน ยึดหลักธรรมคือความเพียร (วิริยะ) ในการเลี้ยงชีวิต ประกอบอาชีพที่สุจริตฝึกฝนให้มีความชำนาญและรู้จริง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตรา หาวิธีการที่เหมาะสม จัดการและดำเนินการให้ได้ผลดีจนกระทั่งทำให้ทรัพย์เกิดขึ้นมาได้ ดังพุทธภาษิตที่ว่า อุฏฐาตา วินุเท ธนं แปลว่าบุคคล...ขยันหมั่นเพียรย่อมหาทรัพย์ได้

2) อารักขสัมปทา ได้แก่การรู้จักรักษาคุ้มครองทรัพย์สมบัติที่หามาได้และผลงานอันตนได้กระทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรมให้ปลอดภัยจากการถูกขโมย การถูกยึดทรัพย์และภัยธรรมชาติ คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสียไป

3) กัลยาณมิตรตา ได้แก่ การคบคนดีเป็นมิตร ความเป็นผู้มีเพื่อนที่ดี มีความรู้ ความประพฤतिที่เป็นแบบอย่างให้ศึกษาและปฏิบัติตามได้ คือรู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อยู่อาศัย เลือกเสวนาคบหากับคนเลี้ยวชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรมจริยธรรม เลือกคบกัลยาณมิตรที่สามารถแนะนำให้ดำเนินชีวิตด้วยการเลี้ยวชีพที่เหมาะสมถึงงาม ไม่คบผู้ที่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

4) สมชีวิตา ได้แก่ ความเป็นผู้ดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมกับฐานะความเป็นอยู่ คนที่มีงกก็ไม่ฟุ้งเฟ้อจนกระทั่งหมดตัว คนที่มีน้อยก็รู้จักใช้จ่ายตามความจำเป็น รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่พอดีสมรายได้ ไม่ให้ฝืดเคืองหรือฟุ้งเฟ้อ หารายได้เหนือรายจ่าย รู้จักประหยัดเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น (นายสมพาน ยาวะโนภาส, สัมภาษณ์วันที่ 24 มิถุนายน 2561)

2.4 หลักพุทธธรรมอะไรที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงโดยเฉพาะ ผลการศึกษา ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์ไรร่นาสวนผสมมหาวิทยาลัยชีวิตแบบยั่งยืน พบว่า นายบุญหลาย กัลยา ดังที่ ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ ได้เน้นความพอดี พอประมาณ รู้จักตัวเอง รู้จักบริบท ในการที่จะทำให้สังคมชุมชน องค์กรมีความสมดุลยั่งยืนระยะยาว คนในสังคมจะต้อง “รู้เรา รู้เขา” คือ รู้จักตนเอง รู้จักรากเหง้าประวัติศาสตร์ รู้ศักยภาพ ความสามารถ จุดแข็ง จุดอ่อนของตนเอง และรู้จักวิเคราะห์บริบท/สภาพแวดล้อมแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน รวมทั้ง รู้จักทำความเข้าใจสังคม/ชุมชน/องค์กรในส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และเมื่อพิจารณาตัวเราและสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้านแล้ว หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นให้เราได้รู้จัก “ความพอประมาณ” และ “ความพอดี” กล่าวคือ รู้จักประมาณ และประเมินตนเองว่าความพอดี พอเหมาะพอสมควร สำหรับสังคม/ชุมชน/องค์กรของเรา ควรจะอยู่ ณ จุดใด สิ่งที่เราควรหลีกเลี่ยง คือ การทำอะไรที่สุดโต่งทั้ง ในทางบวกและทางลบ เช่น การทำอะไรที่เกินความสามารถ เกินศักยภาพและขีดรากเหง้าทางสังคมหรือการทำอะไรที่ต่ำกว่าความสามารถ ศักยภาพ และความเป็นจริงของตนเอง

นางอุไร เทพศรีหา ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า เศรษฐกิจพอเพียงสามารถจำแนกได้เป็น 3 ระดับ

1. เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่หนึ่ง เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานที่เน้นความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว มีลักษณะที่สามารถพึ่งพาตนเองสามารถสนองความต้องการขั้นพื้นฐานได้ เช่น ความต้องการในปัจจัยสี่ของตนเองและครอบครัวมีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความสามัคคีกลมเกลียวและมีความพอเพียงในการดำเนินชีวิตด้วยการประหยัดการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลง จนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขทั้งทางด้านร่างกายและด้านจิตใจ

2. เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สอง เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าที่เน้นความพอเพียงในระดับกลุ่มหรือองค์กร คือ เมื่อบุคคลหรือครอบครัวมีความพอเพียงในระดับที่หนึ่ง

แล้ว ก็จะรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์เพื่อร่วมกันดำเนินงานในด้านต่างๆ ทั้งด้านการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้ง หน่วยราชการ มูลนิธิและเอกชน

3. เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สาม เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าที่เน้นความพอเพียงในระดับเครือข่าย คือ เมื่อกลุ่มหรือองค์กรมีความพอเพียงในระดับที่สองแล้วก็จะร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อสร้างเครือข่าย มีการติดต่อร่วมมือกับธนาคารและบริษัทต่างๆ ทั้งในด้านการลงทุน ด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านการจำหน่าย ด้านการบริหารจัดการเพื่อการขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในด้านสวัสดิการ การศึกษา ด้านสังคมและศาสนาให้ได้รับประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่ายการจำแนกปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาที่เริ่มต้นจากหลักของการพึ่งตนเอง โดยเปลี่ยนจากการพึ่งพาตนเองไม่ได้หรือต้องคอยอาศัยผู้อื่นอยู่ตลอดเวลาเป็นการพัฒนาตนเองให้มีความเข้มแข็ง เป็นอิสระแล้วจึงค่อยๆ พัฒนาขึ้น มาเป็นการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่มช่วยเหลือกันจนนำไปสู่การพึ่งพิงช่วยเหลือกัน และสงเคราะห์เกื้อกูลร่วมมือกัน (นางอุไร เทพศรีหา, สัมภาษณ์วันที่ 23 มิถุนายน 2561)

3. ผลการศึกษาวิจัยวิเคราะห์ความคุ้มค่าและคุณค่าในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ

ความคุ้มค่าของการทำไร่นาสวนผสมคืออะไร ผลการศึกษาด้านแบบ พบว่า การทำนาข้าวอินทรีย์ ที่เน้นการพึ่งพาตัวเอง นายวินิจ สุภาจันทร์ ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ เงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วยความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และคุณธรรมต่างๆ ที่ช่วยกำกับการดำเนินชีวิตให้อยู่ในครรลองที่เหมาะสม จะเห็นได้ว่าหลักคุณธรรมเหล่านี้เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและเป็นสิ่งที่เราได้รับการปลูกฝัง อบรมจากสังคมอยู่เสมอ เงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วยความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต และการดำเนินชีวิตให้อยู่ในครรลองที่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความรับผิดชอบความเสียสละ

นายทองดี สายเนตร ปราชญ์ชาวบ้าน ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ เพื่อเพิ่มระดับรายได้ และมีรายได้รายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน รายปี รายได้รายวัน ได้แก่ กิจกรรมพืชผัก (ผักกินใบ ผักบุ้ง ผักกระเฉด ตะไคร้ ขิง ข่า กระเพราเป็นต้น) กิจกรรมสัตว์ (ไก่ และเป็ดไข่ และการเลี้ยงโคนม) รายได้รายสัปดาห์ ได้แก่ ไม้ดอกไม้ประดับ ผักบางชนิด (ชะอม กระถิน ผักกินใบ) รายได้รายเดือน หรือตามฤดูกาลผลิต 2-4 เดือน กิจกรรมการปลูกพืชผักทำนา ทำไร่ การเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่เนื้อ เป็ดและสุกร ตลอดจนการเลี้ยงปลาและกบรายได้รายปี เป็น

ประจำปีทุกปี ส่วนใหญ่เป็นไม้ผลและไม้ยืนต้นพืชไร่อายุยาว (สับปะรดมันสำปะหลัง) การเลี้ยงสัตว์ใหญ่ (โคเนื้อ สุกรขุน) (นายสมพาน ยาวะโนภาส, สัมภาษณ์วันที่ 28 มิถุนายน 2561)

นายบุญหลาย กัลยา ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ว่า เพื่อลดความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติและ การตลาดที่แปรปรวน เนื่องจากกิจกรรมด้านไร่นาสวนผสมมีความหลากหลายของ กิจกรรมการเกษตรจึงทำให้เกิดความหลากหลายด้านชีวภาพ อายุการเก็บเกี่ยวและผลผลิตที่ ออกจำหน่ายมีความแตกต่างกันและสามารถช่วยลดการระบาดของโรคและศัตรูพืชลงได้ ตลอดจนในบางครั้งราคาผลผลิตบางชนิดตกต่ำแต่บางชนิดราคาสูงหรือให้ผลตอบแทนที่ ดีกว่า (นายบุญหลาย กัลยา, สัมภาษณ์วันที่ 28 มิถุนายน 2561)

นางวาสนา สายเนตร ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ว่า เพื่อลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิต ภายนอกให้น้อยลงโดยพึ่งพาทรัพยากรในไร่นามากขึ้นในระบบการผลิตไร่นาสวนผสมมีความ หลากหลายกิจกรรมการเกษตรสามารถหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรในไร่นา หรือกิจกรรม การเกษตรในไร่นาได้มากขึ้นเช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด มูลสัตว์เป็นอาหารปลา ก๊าซ ชีวภาพ การใช้ปัจจัยการผลิตบางชนิดร่วมกัน เช่น ด้านแรงงานการดูแลรักษา ด้านเครื่องมือ อุปกรณ์การผลิตด้านปุ๋ยและธาตุอาหารเสริม เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อทดแทนการใช้ปัจจัยการผลิต ภายนอกที่มากและเกินขอบเขต ซึ่งจะส่งผลต่อสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระบบการ ผลิต (นางวาสนา สายเนตร, สัมภาษณ์วันที่ 24 มิถุนายน 2561)

นายโทน แจ่มใส ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ว่า ศูนย์การเรียนรู้การเลี้ยงสัตว์ตามแนว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบ้านนาอุดม ทำการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ตามเศรษฐกิจพอเพียง ในระยะยาว สร้างความสมดุลทางธรรมชาติทำให้สภาพแวดล้อมทางระบบนิเวศของไร่นา และชุมชนเกษตรดีขึ้นเนื่องจากในระบบการผลิตรูปแบบไร่นาสวนผสมของประเทศไทย เกษตรกรนิยมปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น ในระบบการผลิตควบคู่กับการทำนาและเลี้ยงสัตว์ซึ่ง เป็นกิจกรรมการเกษตรที่สร้างโอกาสด้านการตลาดแก่เกษตรกรดั่งนั้น การมีไม้ผลไม้ยืนต้น เป็นการสร้างความร่มรื่น รักษาความชื้นในระบบการผลิตของไร่นา การใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ย หมักจากเศษวัสดุการเกษตร โดยการหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรในไร่นาและพึ่งพาปัจจัยการ ผลิตภายนอกน้อยลงจะทำให้ระบบนิเวศเกษตรดีขึ้น (นายโทน แจ่มใส, สัมภาษณ์วันที่ 24 มิถุนายน 2561)

นายจินดา อุ่นทวง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ว่า การทำไร่นาสวนผสม การเกษตรของไทยในอดีตเป็นการทำการเกษตรเพื่อยังชีพโดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์จาก ธรรมชาติ จึงไม่ค่อยจะพบปัญหามากนัก แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติ อันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรมีการใช้เทคโนโลยีการเกษตรแผน ใหม่ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอแก่การบริโภคของประชากรและเพื่อการส่งออกเป็นรายได้ เข้าสู่ประเทศจึงทำให้การทำการเกษตรในปัจจุบันประสบปัญหามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหา

การขาดความสมดุลทางธรรมชาติการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชรวมทั้งด้านการตลาด ซึ่งนับวันจะแปรปรวนมากขึ้นเรื่อยๆ(นายจินดา อุ่นทวง,สัมภาษณ์วันที่ 23 มิถุนายน 2561)

นายประยงค์ บุญทอง ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ว่า ศูนย์การเรียนรู้ทำ การเกษตร ผสมผสานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงการเพาะพันธุ์ปลา การเลี้ยงสัตว์ อินทรีย์เลี้ยงกบและ นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถ่ายทอดความรู้และจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกร การทำไร่นาสวนผสมจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของเกษตรกรที่จะลดความเสี่ยงที่เกิดจากภัย ธรรมชาติและความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตโดยการทำการเกษตรหลายๆอย่าง เพื่อเพิ่ม ระดับรายได้ สามารถหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรในไร่นาได้มากขึ้น สร้างความสมดุลให้กับ ธรรมชาติทำให้ระบบนิเวศเกษตรของชุมชนดีขึ้น เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและมีความ มั่นคงในการที่จะประกอบอาชีพการเกษตรต่อไปเป็นการทำกิจกรรมการเกษตรหลาย ๆ อย่าง 2 อย่าง เพื่อตอบสนองต่อการบริโภคและลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตและภัย ธรรมชาติ (นายประยงค์ บุญทอง, สัมภาษณ์วันที่ 23 มิถุนายน 2561)

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

ระบบเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืนและ ใช้จ่ายเงินให้ได้มาอย่างพอเพียงและประหยัด ตามกำลังของเงินของบุคคลนั้น โดยปราศจาก การกู้หนี้ยืมสินและถ้ามีเงินเหลือ ก็แบ่งเก็บออมไว้บางส่วน ช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วนและ อาจจะใช้จ่ายมาเพื่อปัจจัยเสริมอีกบางส่วน เพราะสภาพการดำรงชีวิตของสังคมทุนนิยมใน ปัจจุบันได้ถูกปลูกฝังสร้างหรือกระตุ้น ให้เกิดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้อง หรือเกินกว่าปัจจัยในการดำรงชีวิต จนทำให้ไม่มีเงินเพียงพอเพื่อตอบสนองความต้องการ เหล่านั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3 ห่วง 2 เงื่อนไขปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3 ห่วง ห่วง 1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่ เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณห่วง 2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่าง มีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจาก การกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ ห่วง 3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึงการเตรียมตัวให้ พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

เอกสารอ้างอิง

สมพร เทพสิทธิ์า. (2549), *การเดินทางรอยพระยุคลบาท เศรษฐกิจพอเพียงช่วยแก้ปัญหาความยากจนและการทุจริต*, กรุงเทพฯ : กองทุนอริยมรรค.สำนักคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

นายสมพาน ยาวะโนภาส กำนันตำบลนาเวียง บ้านเลขที่ 10 หมู่ 9 ตำบลนาเวียง อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ (สัมภาษณ์วันที่ 24 มิถุนายน 2561)

นายจินดา อุ่นทวง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนาคำ บ้านเลขที่ 57 หมู่ 3 บ้านนาคำ ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นางอุไร เทพศรีหา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคึมใหญ่ บ้านเลขที่ 21 หมู่ 3 บ้านนาคำ ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ (สัมภาษณ์วันที่ 23 มิถุนายน 2561)

นายทองดี สายเนตร ปราชญ์ชาวบ้านหัวภู บ้านเลขที่ 142 หมู่ 3 บ้านหัวภู ตำบลนาแต่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ (สัมภาษณ์วันที่ 23 มิถุนายน 2561)

นางวาสนา สายเนตร บ้านเลขที่ 143 หมู่ 3 บ้านนาคำ ตำบลนาแต่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ (สัมภาษณ์วันที่ 26 มิถุนายน 2561)

นายพงษ์เพชร พิมพ์เนตร บ้านเลขที่ 34 หมู่ 4 บ้านภูเขาม ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ (สัมภาษณ์วันที่ 27 มิถุนายน 2561)

นายโทน แจ่มใส บ้านเลขที่ 39 หมู่ 3 บ้านนาอุดม ตำบลหนองไฮ อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ (สัมภาษณ์วันที่ 27 มิถุนายน 2561)

นายบุญหลาย กัลยา บ้านเลขที่ 65 หมู่ 2 บ้านคึมชาด ตำบลไร่สีสุก อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ (สัมภาษณ์วันที่ 28 มิถุนายน 2561)

นายประยงค์ บุญทอง บ้านเลขที่ 152 หมู่ 11 บ้านโคกเจริญ ตำบลนาเวียง อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ (สัมภาษณ์วันที่ 23 มิถุนายน 2561)

นายวินิจ สุภาจันทร์ บ้านเลขที่ 4 หมู่ 9 บ้านโคกกลาง ตำบลนาเวียง อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ (สัมภาษณ์วันที่ 28 มิถุนายน 2561)

